

Horen alle kleuters erbij?

Een kwantitatief onderzoek naar welke kenmerken van kleuters samenhangen met afwijzing en de patronen van afwijzing

Baukje Femke de Boer, S3860159

Masteropleiding orthopedagogiek

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Begeleiders: dr. F.C. Rademaker & dr. N. Frans

Tweede beoordelaar: dr. A. Menninga

Mei 2024

Aantal woorden: 7870

Abstract

When kindergarten students are rejected by their peers, it can lead to negative developmental outcomes. Therefore, it is important to understand the characteristics associated with kindergarten students rejection, such as: gender, special education needs, age, prosocial behavior, responsive behavior and age. This study examined the characteristics associated with rejection among kindergarten students in the Netherlands and the trajectory into and out of rejection. Kindergarten students were categorized into one of five different sociometric groups based on peer ratings: rejected, popular, neglected, controversial or average. A chi-square test indicates that boys and kindergarten students with special education needs are significantly more likely to be rejected. An ANOVA reveals that younger preschoolers are significantly more often rejected. Prosocial behavior and responsive behavior did not seem to play a significant role. A logistic regression analysis concludes that rejection is relatively stable, and kindergarten students who are rejected tend to remain in the rejected group. When the kindergarten student is younger, the likelihood increases that the kindergarten student remains in the rejected group. Finally, it can be concluded that when a kindergarten student is accepted, it is unlikely that the kindergarten student will be rejected. If this does occur, it is often the younger kindergarten students. For practice, it is important for teachers to be extra vigilant for younger kindergarten student, boys, and kindergarten student with special education needs, so that these kindergarten students do not end up in the rejected group and the teacher can intervene early."

Keywords: rejection, kindergarten students, sociometric status, student characteristics , stability

Samenvatting

Wanneer kleuters worden afgewezen door hun klasgenoten kan dit zorgen voor negatieve ontwikkelingsuitkomsten. Hiervoor is het belangrijk om de kenmerken te weten waarom kleuters worden afgewezen. Hierbij is onderzocht welke kenmerken van kleuters samenhangen met afwijzing en te kijken naar de patronen van afwijzing. De onderzochte kenmerken zijn: geslacht, extra ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd. Kleuters zijn op basis van peerratings ingedeeld in een van de vijf verschillende sociometrische groepen; afgewezen, populair, genegeerd, controversieel of gemiddeld. Uit een chi-kwadraattoets kan geconcludeerd worden dat jongens en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte significant vaker worden afgewezen. Uit een ANOVA blijkt dat jongere kleuters significant vaker worden afgewezen. Pro-sociaalgedrag en responsief gedrag lijken hierbij geen rol te spelen. Er kan worden geconcludeerd uit een logistische regressieanalyse dat afwijzing vrij stabiel is en kleuters die afgewezen zijn, ook in de afgewezen groep blijven. Wanneer de kleuter jonger is, wordt de kans vergroot dat de kleuter afgewezen blijft. Tot slot kan geconcludeerd worden dat wanneer een kleuter geaccepteerd wordt het niet waarschijnlijk is dat de kleuter nog wordt afgewezen. Dit gebeurt nog wel bij jongere kleuters. Voor de praktijk is het van belang dat leraren extra waakzaam zijn voor jongere kleuters, jongens en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte, zodat deze kleuters niet in de afgewezen groep terecht komen en de leraar vroegtijdig kan interveniëren.

Kernwoorden: afwijzing, kleuters, sociometrische status, leerling kenmerken, stabiliteit

Inleiding

In elke klas is er sprake van een groepsdynamiek. Deze term verwijst naar de continue dynamische spanning en wederzijdse beïnvloeding tussen de kinderen die in een klas aanwezig zijn (Dokman et al., 2018). Deze sociale processen leiden tot sociale normen. De sociale normen bepalen welke kinderen erbij horen en welke kinderen niet (Farmer et al., 2019). Deze sociale processen en sociale normen in een klas zijn al belangrijk bij kleuters (Bukowski et al., 2018). Tijdens de kleuterperiode vormt de kleuterklas een nieuwe, belangrijke context waarin kleuters veel tijd doorbrengen. Daarnaast komen er het hele jaar door weer nieuwe kleuters in de klas. Dit heeft als gevolg dat de sociale normen steeds opnieuw worden bepaald (Hwang & Nilson, 2011). Ook is er al bij kleuters sprake van een verschil in macht en ontstaat er een hiërarchie tussen klasgenoten. Zo zijn er populaire kleuters of kleuters die worden afgewezen.

De sociale positie van een kleuter ten opzichte van een groep wordt vaak aangeduid met een sociale status (Kulawiak & Wilbert, 2019). Om de sociale status te bepalen wordt volgens de procedure van Coie et al. (1982) onderscheid gemaakt in welke mate de kleuter aardig wordt gevonden (sociale preferentiescore) en in welke mate de kleuter opvalt (sociale impactscore). Op basis van deze gegevens vallen er vijf sociometrische groepen te onderscheiden: (1) *populair* (kleuters die over het algemeen aardig worden gevonden), (2) *afgewezen* (kleuters die over het algemeen niet aardig worden gevonden), (3) *genegeerd* (kleuters die weinig opvallen en aardig noch onaardig worden gevonden), (4) *controversieel* (kleuters die opvallen en zowel aardig als onaardig worden gevonden) en (5) *gemiddeld* (kleuters die niet in één van de vier genoemde groepen vallen). Een kleuter wordt als afgewezen gezien wanneer het in de afgewezen groep zit. Een kleuter wordt als geaccepteerd gezien wanneer het in de populaire of gemiddelde groep zit. Het relatieve aantal kinderen per groep varieert in de onderzoeken in de literatuur. Gemiddeld gezien ligt het percentage kinderen in de populaire groep tussen de 7% en 11%, in de afgewezen groep tussen de 11% en 13% , in de genegeerde groep tussen de 9% en 15%, in de controversiële groep tussen de 3% en 7% en de gemiddelde groep tussen de 60% en 65% (Newcomb et al., 1993). Niet alle vijf de sociometrische groepen laten even gunstige ontwikkelingsuitkomsten zien.

Kleuters die worden afgewezen door leeftijdsgenoten ervaren hiervan vaak negatieve gevolgen (Bukowski et al.2018). Uit onderzoek blijkt dat wanneer kinderen worden afgewezen, ze lagere cijfers halen en vaker moeite hebben met het voltooien van

hun school of opleiding (Greenman et al., 2009; Mercer & DeRosier, 2008). Tevens zorgt afwijzing voor een beperking van de sociale interactie met leeftijdsgenoten, waardoor afgewezen kleuters al de mogelijkheid missen om te oefenen met sociale vaardigheden zoals sociale rollen en pro-sociaal gedrag (Shonkoff, 2003). Op lange termijn lopen afgewezen kleuters meer risico op hogere niveaus van angst, eenzaamheid en depressie (Fritz et al., 2019; Kian et al., 2018). Dit kan leiden tot zelfdestructieve gedachten en gedragingen (Cheek et al., 2020; Ford, 2017).

Gezien de aanzienlijke negatieve gevolgen die voortkomen uit afwijzing is het belangrijk om de kenmerken te weten van kleuters die worden afgewezen. In de bestaande literatuur is er al veel bekend over de kenmerken van kleuters die worden afgewezen. Afgewezen kleuters hebben over het algemeen minder goede sociale vaardigheden en laten een lager niveau van pro-sociaal gedrag zien (Bukowski et al., 2018). Tevens communiceren afgewezen kleuters minder responsief (Van Der Wilt, 2019). Uit de literatuur blijkt dat wanneer de kleuter jonger is, de kleuter ook vaker wordt afgewezen. Doordat de sociale vaardigheden nog minder goed ontwikkeld zijn of omdat jongere kleuters nieuw in een groep komen en daarmee niet altijd direct worden opgenomen in het sociale netwerk (Bukowski et al., 2018). Ook laten afgewezen kleuters vaker agressief gedrag of storend gedrag zien (Walker et al., 2001). Niet alle agressieve kleuters worden echter afgewezen. Agressief gedrag kan gecompenseerd worden door pro-sociaal gedrag of eigenschappen die positieve interacties met klasgenoten makkelijker maken (Rubin et al., 2015). Een andere groep kleuters die worden afgewezen zijn kleuters die sociaal angstig of teruggetrokken gedrag laten zien. Deze kleuters vermijden vaak sociale interacties waardoor ze vaker worden afgewezen. Sociaal angstig of teruggetrokken jongens hebben een grotere kans om afgewezen te worden dan sociaal angstig of teruggetrokken meisjes. Over het algemeen worden jongens vaker afgewezen dan meisjes (Rubin et al., 2015; Walker, 2005). Ten slotte blijkt uit onderzoek dat kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte in het reguliere onderwijs vaker worden afgewezen (Krull et al., 2014; Sahbza & Yuce, 2021).

Voor een groot deel van de kleuters blijkt afwijzing vrij stabiel te zijn. Wanneer kleuters eenmaal in de afgewezen groep zitten blijven deze kleuters vaak ook in de afgewezen groep (Cillessen et al., 2000; Walker, 2009). De groepen afgewezen en populair zijn de twee meest stabiele sociometrische groepen. Uit onderzoek van Walker (2009) blijkt dat het ook mogelijk is dat kleuters veranderen van sociometrische groep. De mogelijkheden voor het veranderen van gedrag en aanleren van sociale vaardigheden zijn

in de kleuterleeftijd namelijk het grootst (Walker, 2009). Een kenmerk dat mogelijk samenhangt met stabiliteit zijn de sociale vaardigheden van de kleuter. Afwijzing kan in stand worden gehouden doordat kleuters die worden afgewezen minder sociaal contact en sociale interacties met leeftijdsgenoten hebben. Terwijl kleuters sociale vaardigheden aanleren tijdens het contact met leeftijdsgenoten. Wanneer dit contact er niet is, is dit voor elk kind schadelijk. Voor kleuters is dit alleen extra schadelijk, aangezien op die leeftijd de sociale vaardigheden nog volop in ontwikkeling zijn (Walker, 2009). Het kenmerk leeftijd kan mogelijk ook samenhangen met de stabiliteit van de sociometrische groep. Naarmate kinderen ouder worden neemt de stabiliteit van de sociometrische groepen toe (Cillessen et al., 2000). Dus wordt de kans dat de kleuter nog verandert van sociometrische groep kleiner.

Hoewel in de literatuur al veel bekend is over waarom kinderen worden afgewezen, kent de huidige literatuur ook enige beperkingen. Ten eerste is het meeste onderzoek afkomstig uit het buitenland. De schoolsystemen uit het buitenland zijn niet te generaliseren naar andere landen zoals Nederland. Hierdoor is het belangrijk om dit onderzoek ook in Nederland uit te voeren. Ten tweede is het meeste onderzoek gericht op oudere leeftijdsgroepen. In de literatuur is weinig bekend over de kleuterleeftijd. Terwijl wanneer kleuters al worden afgewezen, krijgen ze gelijk een achterstand in hun sociale vaardigheden. Waardoor het lastiger wordt om uit de afgewezen groep te komen. Ten slotte is het in de literatuur wel bekend welke kleuters in de afgewezen groep zitten, maar is niet bekend welke kleuters van de ene naar de andere groep gaan. Ook is niet bekend door welke factoren kleuters afgewezen blijven of welke kleuters het lukt om uit deze groep te komen. Het is belangrijk om naar het verloop van en naar afwijzing bij kleuters in Nederland te kijken en in hoeverre dit samenhangt met bepaalde kenmerken zodat leerkrachten extra waakzaam kunnen zijn voor kleuters die risico lopen om afgewezen te worden of al worden afgewezen. Want wanneer een kleuter wordt afgewezen, kan dit aanzienlijke negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van de kleuter.

Het doel van het onderzoek is om te onderzoeken welke kenmerken van kleuters samenhangen met afwijzing en te kijken naar de patronen van afwijzing. Hiertoe zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat zijn kenmerken van kleuters die worden afgewezen?

De kenmerken waarnaar gekeken wordt zijn: geslacht, extra ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd.

2. Hoe verloopt de ontwikkeling van de sociometrische status van een kleuter die op

meetmoment één wordt afgewezen en welke kenmerken spelen daarbij een rol?

De kenmerken waarnaar gekeken wordt zijn: geslacht, ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd.

3. Hoe verloopt de ontwikkeling van een kleuter die op meetmoment één wordt geaccepteerd en op meetmoment twee wordt afgewezen en welke kenmerken spelen daarbij een rol?

De kenmerken waarnaar gekeken wordt zijn: geslacht, ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd.

Bij de eerste onderzoeksvraag wordt verwacht dat kleuters die worden afgewezen minder pro-sociaal gedrag en responsief gedrag vertonen. Daarnaast wordt verondersteld dat zowel jongens, jongere kleuters en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte vaker worden afgewezen. De hypothese bij de tweede onderzoeksvraag is dat wanneer een kleuter op meetmoment één wordt afgewezen de kans groot is dat de kleuter op meetmoment twee ook wordt afgewezen. Bij de kenmerken geslacht, extra ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd wordt verwacht dat de kans groter is dat de kleuter op meetmoment twee wordt afgewezen. Bij de derde onderzoeksvraag wordt verwacht dat het niet waarschijnlijk is dat een kleuter eerst wordt geaccepteerd en vervolgens wordt afgewezen. De verwachte kenmerken die hierbij een rol spelen zijn: pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd.

Methode

Onderzoeksdesign

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over afwijzing bij kleuters wordt gebruikgemaakt van reeds verzamelde data. Deze gegevens zijn oorspronkelijk verzameld met als doel de bevordering van de sociale participatie van kleuters met beperkingen en daarbij te kijken naar het effect van de interventie ‘Iedereen hoort erbij!’, een interventie die deze participatie zou moeten vergroten (Rademaker, 2024). Hierbij is gebruikgemaakt van een quasi-experimenteel design met drie herhaalde metingen aangezien de kleuter wordt toegewezen aan een interventie- of controlegroep. Het huidige onderzoek hanteert een kwantitatieve onderzoeksopzet met een correlationeel onderzoeksdesign. Er is namelijk onderzocht of er een mogelijke relatie is tussen meerdere variabelen. In het huidige onderzoek is het effect van de interventie geen hoofdzaak. De interventie wordt wel meegenomen in de analyses om het mogelijk effect ervan op de uitkomsten te beperken. Er wordt gekeken naar twee herhaalde metingen die na de interventie hebben plaatsgevonden. Tussen de eerste en de tweede meting zit acht weken.

Steekproef

De doelpopulatie betreft kleuters in Nederland in de leeftijd van vier tot zeven jaar. Klassen werden geïncludeerd wanneer één kleuter in een reguliere kleuterklas een auditieve, lichamelijke of verstandelijke beperking had. De geclusterde gelegenheidssteekproef bestond uit 19 deelnemende klassen met in totaal 371 kleuters, variërend in leeftijd van vier tot zeven jaar ($M= 62.95$ maanden, $SD= 8.32$). De verdeling tussen jongens ($n = 185$) en meisjes ($n = 186$) was nagenoeg gelijk.

Concepten en instrumenten

De peer-rating scale (Asher et al, 1979) wordt gebruikt om te beoordelen tot welke sociometrische groep de kleuter behoort. Het huidige onderzoek maakt gebruik van een driepuntenschaal waarbij elke kleuter in de klas door alle klasgenoten werd beoordeeld aan de hand van de vraag: ‘Vind je het leuk om met X (naam kind) te spelen, vind je het niet leuk om met X te spelen, of vind je het soms wel en soms niet leuk om met X te spelen?’. Hierbij werd gekeken naar het aantal positieve ratings (vind je het leuk om met X te spelen) en negatieve ratings (vind je het niet leuk om met X te spelen) die een kleuter ontving. De neutrale ratings zijn niet meegenomen. Deze procedure is geschikt en betrouwbaar om te gebruiken bij kleuters (Asher et al., 1979; Bukowski, 1996).

De Preschool and Kindergarten Behavior Scales (PKBS; Merrell, 2002) wordt

gebruikt om pro-sociaal gedrag en responsief gedrag te meten. De subschaal *social interaction* meet responsief gedrag en de subschaal *social independance* meet pro-sociaal gedrag. De totale vragenlijst bestaat uit 22 vragen, per subschaal zijn er 11 vragen die een aantal gedragingen beschrijven. Ouders vulden in hoe vaak de kleuter deze gedragingen liet zien, gebaseerd op de afgelopen drie maanden. Antwoorden werden gegeven door middel van een Likertschaal met de volgende antwoordopties: nooit (0), zelden (1), af en toe (2) of vaak (3). Hoe hoger de totale score, hoe meer sociaalvaardig de kleuter is. De PKBS-vragenlijst is betrouwbaar en valide om te gebruiken om sociale vaardigheden bij kleuters te meten (Merrell, 2002). De betrouwbaarheid van de PKBS-vragenlijst wordt aangetoond door de interne consistentie, deze is in het onderzoek van Merrell (2002) zeer hoog.

Procedure

Klassen zijn onder andere geworven door leraren te benaderen via diverse sociale-mediaplatforms. Er is gebruikgemaakt van *informed consent* om toestemming te vragen aan de ouders of hun kind mocht deelnemen aan het onderzoek. Ouders kregen een informatiebrief van de school. Via deze brief konden ouders schriftelijk toestemming geven. Het merendeel van de kleuters (79.2%) kreeg toestemming van de ouders om deel te nemen. Van een klein deel van de kleuters (8.6%) gaven ouders geen toestemming. Van de overige kleuters (12.2%) is nooit een toestemmingsformulier ingeleverd. De kleuters die participeerden in het onderzoek vulden een vragenlijst in over acceptatie (met behulp van peer ratings) en over vriendschap (met behulp van peer nominaties). Bij elke meting zijn de vragen individueel afgenomen via een tablet met een offline applicatie van Qualtrics. Kleuters konden met behulp van een afbeelding antwoord geven. Na het invullen van de vragenlijst ontving elke kleuter een kleine beloning. De totale vragenlijst duurde ongeveer 30 minuten, met de mogelijkheid van een kleine pauze. Ouders van deelnemende kleuters is gevraagd om de PKBS-vragenlijst over de sociale vaardigheden van hun kind in te vullen. Gegevens werden verzameld tussen januari en juli 2017 en 2019. De procedure van dit onderzoek is goedgekeurd door de ethische commissie van Pedagogische Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

Analyse plan

De data is geanalyseerd met behulp van het programma IBM SPSS statistics 27. Om te bepalen tot welke sociometrische groep een kleuter hoort is gebruik gemaakt van de procedure van Coie et al. (1982). Hierbij zijn het aantal positieve ratings (*Like Most*, LM) en negatieve ratings (*Like Least*, LL) gebruikt die de kleuter kreeg van zijn klasgenoten. Beide

ratings zijn gestandaardiseerd om de sociale positie relatief tot andere kleuters in de klas te duiden: gestandaardiseerde positieve ratings (ZLM) en gestandaardiseerde negatieve ratings (ZLL). Scores zijn gestandaardiseerd door van het totaal aantal ontvangen ratings het klassengemiddelde af te trekken en vervolgens te delen door de standaarddeviatie van de klas. Een sociale preferentiescore (P) is berekend door gestandaardiseerde negatieve ratings van gestandaardiseerde positieve ratings af te trekken. Vervolgens is er een sociale impact score (I) berekend door gestandaardiseerde positieve ratings op te tellen bij gestandaardiseerde negatieve ratings. Op basis hiervan zijn kleuters ingedeeld in een van de vijf sociometrische groepen: (1) populair, (2) afgewezen, (3) genegeerd of (4) controversieel. De kleuters die niet in bovenstaande groepen vielen, worden als de groep (5) gemiddeld beschouwd. Tabel 1 laat de toewijzingscriteria zien per sociometrische groep. Voor de derde onderzoeksvraag is er een verdere tweedeling gemaakt in afgewezen en geaccepteerde kleuters. Afgewezen kleuters zijn kleuters die zijn ingedeeld in groep (2) afgewezen. Geaccepteerde kleuters zijn de kleuters die zijn ingedeeld in de groepen (1) populair of (5) gemiddeld. De groepen genegeerd en controversieel worden voor deze onderzoeksvraag buiten beschouwing gelaten.

Tabel 1

Toewijzingscriteria per sociometrische groep

Sociometrische groep	Toewijzingscriteria		
	P/I	ZLM score	ZLL score
Populair	$P > 1$	> 0	< 0
Afgewezen	$P < -1$	< 0	> 0
Genegeerd	$I < -1$	< 0	< 0
Controversieel	$I > 1$	> 0	> 0

Noot. P=sociale preferentiescore, I= sociale impactscore, ZLM= gestandaardiseerde positieve ratings, ZLL= gestandaardiseerde negatieve ratings

De PKBS-vragenlijst is door veel ouders niet ingevuld. Daarom is gekeken welke kenmerken samenhangen met de missing data van de vragenlijst. Dit is gedaan voor de kenmerken: de sociometrische groep van de kleuter op T1 en T2, geslacht, extra ondersteuningsbehoefte en of de kleuter een interventie heeft ontvangen. Vervolgens zijn variabelen samengevat met behulp van frequentietabellen, waarbij de verdeling van kleuters over de sociometrische groepen is weergegeven. Voor de eerste onderzoeksvraag zijn er bij de

categorische variabelen (geslacht en ondersteuningsbehoefte) kruistabellen gemaakt. Voor de continue variabelen (pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd) zijn boxplots gemaakt die de verdeling per sociometrische groep weergeven. Voor de kenmerken geslacht en ondersteuningsbehoefte in relatie met de afgewezen groep is een chi-kwadraattoets uitgevoerd. Voor pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en leeftijd is er een ANOVA analyse uitgevoerd. Voor alle toetsen is een significantieniveau van $\alpha = .05$ gebruikt (Agresti, 2018).

Voor de tweede en derde onderzoeksvraag zijn de transities tussen sociometrische groepen beschreven met een kruistabel van de sociometrische groep van de kleuter op meting één (T1) en meting twee (T2). Een logistische regressieanalyse is vervolgens uitgevoerd om het verloop van afwijzing te onderzoeken. Afwijzing wordt hier gedichotomiseerd in wel/niet afgewezen. Voor onderzoeksvraag twee is hiermee gekeken of afwijzing op T1 de logodds op afwijzing op T2 voorspelt. Om de logodds op afwijzing op T2 te voorspellen zijn in de logistische regressieanalyse ook de kenmerken: geslacht, leeftijd, extra ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag en responsief gedrag toegevoegd. De kenmerken zijn één voor één toegevoegd en daarbij is gekeken of het een significant effect geeft. Het uiteindelijke model bestaat uit alle significante kenmerken. De interventie die is uitgevoerd kan invloed hebben gehad of een kleuter wordt afgewezen of niet, daarom is dit kenmerk altijd in het model gebleven. Naast de toegevoegde hoofdeffecten zijn er voor de significante voorspellers ook de interactietermen met afwijzing op T1 toegevoegd. Hierbij zijn ook weer alleen de significante effecten in het model gebleven.

Voor onderzoeksvraag drie is er een nieuwe dummy variabele gemaakt met acceptatie op T1 en afgewezen op T2. In de logistische regressieanalyse zijn de kenmerken: geslacht, leeftijd, extra ondersteuningsbehoefte, pro-sociaal gedrag en responsief gedrag toegevoegd. Deze kenmerken zijn op dezelfde manier toegevoegd en verwijderd als bij onderzoeksvraag twee is gedaan.

Resultaten

Missing data

Er is gekozen om twee scholen niet mee te nemen in de analyse. Deze scholen scoorden respectievelijk 57.6% en 55.6% op het aantal kleuters in de klas die deelnamen aan het onderzoek. Wanneer minder dan 60.0% van de klas deelneemt aan het onderzoek is het niet mogelijk om representatieve uitspraken te doen over die klas (Jiang & Cillessen, 2005). Omdat de sociale status van een kleuter wordt berekend op basis van de ontvangen ratings van klasgenoten en er daarom geen missing data is op deze variabele. Daarom is ervoor gekozen om deze twee scholen te verwijderen.

De PKBS-vragenlijst is door de ouders van 106 kleuters (31.4%) niet ingevuld. Tabel 2 laat de verdeling van de missing data per sociometrische groep op T1 zien. Bij de kleuters waarvan de ouders de vragenlijst wel hebben ingevuld zit 23.3% in de afgewezen groep. Van de ouders die niet de vragenlijst hebben ingevuld, zit 43.3% van de kleuters in de groep afgewezen. In de populaire groep zitten meer kleuters (37.9%) waarvan de vragenlijst is ingevuld, dan kleuters waarvan de vragenlijst niet is ingevuld (26.4%). De sociometrische groep van de kleuter op T1 hangt significant samen met de missing data $\chi^2(4) = 18.903, p = <.001$. Voor kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte is minder vaak de PKBS-vragenlijst ingevuld (45.3%) dan wanneer kleuters geen extra ondersteuningsbehoefte hebben (28.8%). Er is een significante samenhang gevonden tussen of de kleuter een extra ondersteuningsbehoefte heeft en de missing data $\chi^2(1) = 5.660, p = .017$.

Er is geen significante samenhang gevonden voor de missing data en de sociometrische groep van de kleuter op T2: ($\chi^2(4) = 5.016, p = .286$), het geslacht van de kleuter: $\chi^2(1) = 0.104, p = .748$) en of de kleuter een interventie ontving: $\chi^2(1) = 0.908, p = .341$).

Tabel 2*Verdeling kleuters per Sociometrische Groep op T1 en Missing Data PKBS-vragenlijst*

Sociometrische Groep T1	Missing Data	
	Nee (%)	Ja (%)
Afgewezen	54 (23.3)	46 (43.3)
Populair	88 (37.9)	28 (26.4)
Genegeerd	5 (2.2)	6 (5.7)
Controversieel	2 (0.9)	1 (0.9)
Gemiddeld	83 (35.8)	25 (23.6)

Omschrijving steekproef

In de uiteindelijke steekproef zitten 17 klassen met 338 leerlingen. De leeftijd van de leerlingen varieerde tussen de vier en zeven jaar ($M = 63.05$ maanden, $SD = 8.42$ maanden). De verdeling tussen jongens ($n = 167$) en meisjes ($n = 171$) is nagenoeg gelijk. Van de 338 leerlingen kregen 204 leerlingen (60.4%) de interventie 'Iedereen hoort erbij', 134 leerlingen (39.6%) ontvingen geen interventie. Van alle leerlingen hebben 53 leerlingen een extra ondersteuningsbehoefte (15.7%).

Beschrijvende statistiek verdeling sociometrische groepen

Tabel 3 laat de verdeling van de kleuters per sociometrische groep zien. De afgewezen groep is ongeveer even groot op T1 (29.6%) en op T2 (28.7%). De meeste kleuters krijgen de sociometrische status populair, op T1 (34.3%) en op T2 (32.5%). De gemiddelde groep is ook ongeveer even groot op T1 (32.0%) en op T2 (32.2%). De groepen met de sociometrische statussen genegeerd en controversieel zijn relatief klein.

Een andere manier om naar acceptatie te kijken is hoe geaccepteerd kleuters gemiddeld genomen zijn. De gemiddelde acceptatie score van de afgewezen groep ($M = -.278$, $SD = .227$) is lager dan die van de populaire groep ($M = .504$, $SD = .200$), de gemiddelde groep ($M = .156$, $SD = .208$), de genegeerde groep ($M = .003$, $SD = .139$) en de controversiële groep ($M = .099$, $SD = .142$). De kleuters in de afgewezen groep worden dus ook gemiddeld genomen meer negatief gezien.

Tabel 3*Verdeling Kleuters per Sociometrische Groep op T1 en T2*

Sociometrische Groep	T1		T2	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Afgewezen	100	29.6%	97	28.7%
Populair	116	34,3%	110	32.5%
Genegeerd	11	3.3%	17	5.0%
Controversieel	3	0.9 %	5	1.5%
Gemiddeld	108	32.0%	109	32.2%
Totaal	338	100.0%	338	100.0%

Kenmerken van de kleuter en verband met sociometrische groep***Geslacht***

Tabel 4 laat zien dat op T1 er net iets meer jongens (31.7%) dan meisjes (27.5%) in de afgewezen groep zitten. Het verschil is niet significant: $\chi^2(4) = 5.327, p = .255$. In Tabel 4 is te zien dat van kleuters op T2 er meer jongens (35.9%) dan meisje (21.6%) in de afgewezen groep zitten, dit is een significant verschil: $\chi^2(4) = 16.952, p = .002$. Tevens zit er verschil in de groepen populair en gemiddeld, waar in beide groepen meer meisjes dan jongens zitten.

Tabel 4*Kenmerk Geslacht en Sociometrische Groep van de Keuter op T1 en T2*

Sociometrische Groep	T1		T2	
	Jongen (%)	Meisje (%)	Jongen (%)	Meisje (%)
Afgewezen	53 (31.7)	47 (27.5)	60 (35.9)	37 (21.6)
Populair	53 (31.7)	63 (36.8)	47 (28.1)	63 (36.8)
Genegeerd	7 (4.2)	4 (2.3)	13 (7.8)	4 (2.3)
Controversieel	3 (1.8)	0 (0.0)	1 (0.6)	4 (2.3)
Gemiddeld	51 (30.5)	57 (33.3)	46 (27.5)	63 (36.8)

Extra ondersteuningsbehoefte

In Tabel 5 is voor zowel T1 als T2 te zien dat de kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte relatief vaak (49.1%, 50.9%) in de afgewezen groep zitten, in vergelijking met kleuters zonder extra ondersteuningsbehoefte (26.0%, 24.6%). Op beide meetmoment zijn de verschillen significant op T1: $\chi^2(1) = 11.030$ $p = <.001$ op T2: $\chi^2(1) = 16.818$, $p <.001$. De kleuters zonder extra ondersteuningsbehoefte zitten op zowel T1 als T2 relatief vaker in de populaire groep (35.1%, 33.3%) of gemiddelde groep (34.3%, 35.4%).

Tabel 5

Kenmerk Extra Ondersteuningsbehoefte en Sociometrische Groep van de Kleuter op T1 en T2

Sociometrische Groep	T1		T2	
	Nee (%)	Ja (%)	Nee (%)	Ja (%)
Afgewezen	74 (26.0)	26 (49.1)	70 (24.6)	27 (50.9)
Populair	100 (35.1)	16 (30.2)	95 (33.3)	15 (28.3)
Genegeerd	10 (3.5)	1 (1.9)	14 (4.9)	3 (5.7)
Controversieel	3 (3.3)	0 (0.0)	5 (1.8)	0 (0.0)
Gemiddeld	98 (34.4)	10 (18.9)	101 (35.4)	8 (15.1)

Noot. Ondersteuningsbehoefte = heeft deze leerling een extra ondersteuningsbehoefte.

Assumpties voor chi-kwadraattoets zijn geschonden, daarom de toets uitgevoerd met de groepen populair, genegeerd, controversieel en gemiddeld samengevoegd.

Pro-sociaal gedrag

Voor de scores op pro-sociaal zijn er geen grote verschillen in spreiding, centrum en gemiddelde tussen de verschillende sociometrische groepen gevonden. De gemiddelde scores van pro-sociaal gedrag op T1 zijn: afgewezen (28.0), populair (28.9) en gemiddeld (28.6). Op T2 zijn de gemiddelde scores, afgewezen: (27.8), populair: (29.0) en gemiddeld: (28.7). Deze verschillen blijken niet significant op zowel T1: ($F(4, 228) = 1.381$, $p = .241$) als op T2: ($F(4, 228) = 1.367$, $p = .246$). Op T1 zijn er vijf uitbijters die erg laag scoren op de PKBS-vragenlijst. Vier van deze uitbijters zitten in de afgewezen groep, één kleuter zit in de gemiddelde groep. Van deze vijf kleuters hebben drie kleuters een extra ondersteuningsbehoefte.

Responsief gedrag

Voor de scores op responsief gedrag op T1 en T2 zijn de spreiding, het centrum en het gemiddelde tussen de sociometrische groepen nagenoeg gelijk. De gemiddelde scores van responsief gedrag op T1 zijn: afgewezen (26.3), populair (27.4) en gemiddeld (26.5). Op T2 zijn de gemiddelde scores, afgewezen: (25.8), populair (27.4) en gemiddeld (26.6). Deze verschillen blijken op zowel T1 ($F(4, 228) = 2.189, p = .071$) als op T2 ($F(4, 228) = 1.367, p = .246$) niet significant. Op T1 zijn er vijf uitbijters waarvan er drie in de afgewezen groep zitten. Van de vijf uitbijters hebben drie kinderen een extra ondersteuningsbehoefte.

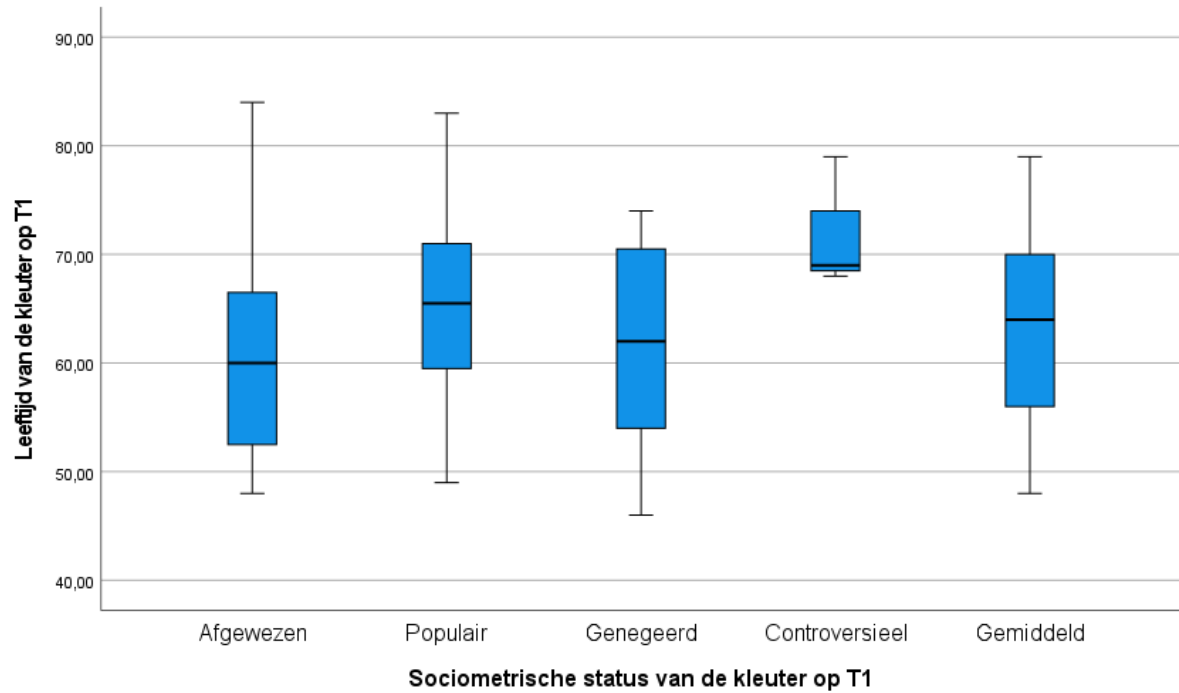
Leeftijd

Grafiek 1 en 2 laten zien dat op zowel T1 als T2 de gemiddelde leeftijd in maanden van de afgewezen groep jonger is dan van de populaire groep en de gemiddelde groep. In het centrum en de spreiding tussen de verschillende groepen zitten geen grote verschillen. Zowel op T1 als T2 zijn de verschillen tussen de groepen significant, op T1: ($F(4, 333) = 5.275, p < .001$), op T2: ($F(4, 333) = 2.406, p = .049$). Uit gepaarde vergelijkingen blijkt dat de kleuters op T1 uit de sociometrische groep populair ($M = 65.181, SD = 0.762$) significant ouder zijn dan kleuters uit de sociometrische groep afgewezen ($M = 60.540, SD = 0.821; p < .001$). Ook op T2 blijkt uit gepaarde vergelijkingen dat kleuters uit de sociometrische groep populaire ($M = 64.482, SD = 0.796$) significant ouder zijn dan een kleuter uit de sociometrische groep afgewezen ($M = 60.969, SD = 0.848; p = .003$).

Grafiek 1

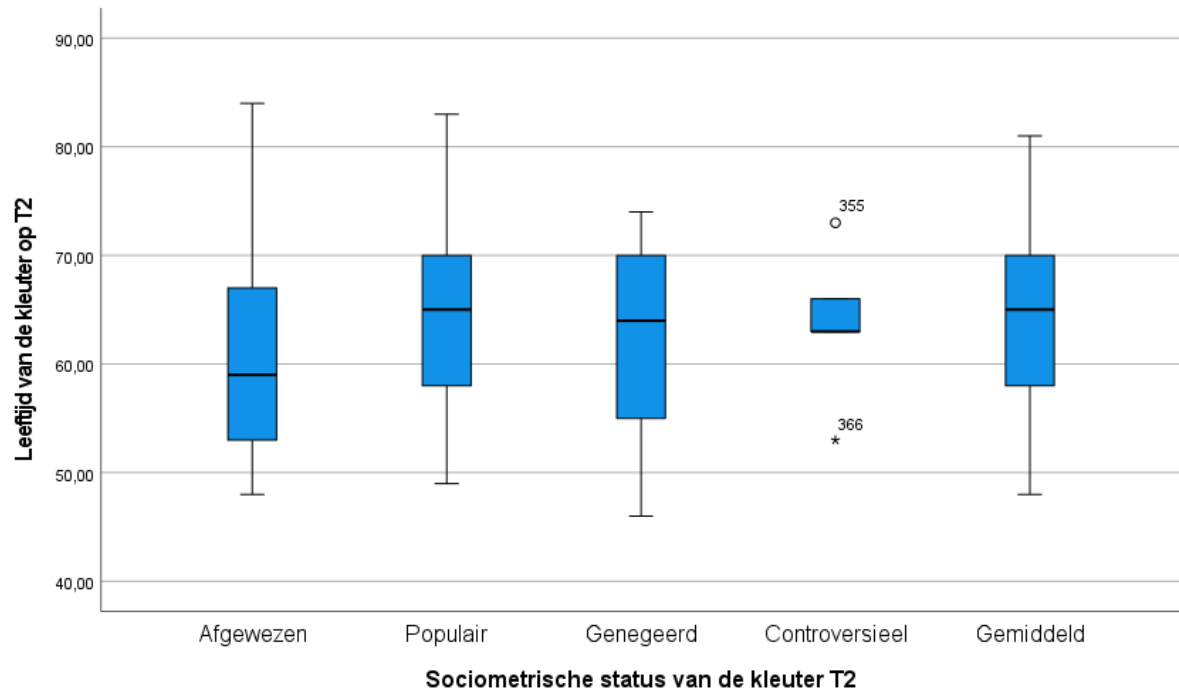
Leeftijd van de Kleuter en Sociometrische Groep op T1

Noot. Leeftijd is in aantal maanden

Grafiek 2

Leeftijd van de Kleuter en Sociometrische Groep op T2

Noot. Leeftijd is in aantal maanden

Transities van kleuters tussen de sociometrische groepen

Tabel 7 laat zien dat van de kleuters uit de afgewezen groep op T1 65.0% ook wordt afgewezen op T2. Dit is vrij stabiel in vergelijking met andere groepen. Iets stabielier is de populaire groep (70.7%), minder stabiel is de gemiddelde groep (48.1%). De kans dat wanneer je in de afgewezen of populaire groep zit, ook in die groep blijft is groot.

Wanneer de kleuters van sociometrische groep wisselen komen ze vaak in de gemiddelde groep terecht. Van de kleuters die op T1 in de afgewezen groep zitten, gaat 28.0% op T2 naar de gemiddelde groep, 4.0% naar de populaire groep en 1.0% naar de genegeerde groep. Wanneer de kleuter op T1 wordt geaccepteerd gaan de meeste kleuters van de populaire groep op T2 naar de gemiddelde groep (21.6%). Van de populaire groep gaat 1.7% van de kleuters op T2 naar de afgewezen groep. Van de kleuters die worden geaccepteerd en in de groep gemiddeld vallen, gaat 26.9% op T2 naar de afgewezen groep, 19.4% naar de populaire groep en 48.1% blijft in de gemiddelde groep.

Tabel 7

Sociometrische Groep van de Kleuter op T1 en T2

		SG T2				
		Afgewezen (%)	Populair (%)	Genegeerd (%)	Controversieel (%)	Gemiddeld (%)
SG T1	Afgewezen (%)	65.0	4.0	1.0	2.0	28.0
	Populair (%)	1.7	70.7	3.4	2.6	21.6
	Genegeerd (%)	0.0	18.2	54.5	0.0	27.3
	Controversieel (%)	33.3	33.3	0.0	0.0	33.3
	Gemiddeld (%)	26.9	19.4	5.6	0.0	48.1

Noot. Percentages gaan van T1 naar T2. SG = sociometrische groep.

Kans op afwijzing op T2

Tabel 8 laat de twee modellen zien die zijn gemaakt om het verloop naar afwijzing op T2 zo goed mogelijk te voorspellen. De kenmerken die een significante voorspeller zijn voor het verloop naar afwijzing op T2 zijn: extra ondersteuningsbehoefte, geslacht en leeftijd. Model 1 laat die drie hoofdeffecten zien als voorspellers voor afwijzing. De kans is 12 keer zo groot dat de kleuter op T2 wordt afgewezen als de kleuter op T1 al wordt afgewezen ($e^{2.496} = 12.138$). Wanneer de kleuter een extra ondersteuningsbehoefte heeft is de kans dat de kleuter op T2 wordt afgewezen bijna drie keer zo groot ($e^{1.096} = 2.990$). De kans op afwijzing op T2 is ook groter wanneer de kleuter een jongen is ($e^{-.733} = .480$) en wanneer de kleuter jonger is ($e^{-.038} = .963$).

Tabel 8

Logistische Regressie Modellen, Verloop naar Afwijzing op T2

	Model 0				Model 1			
	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>ExpB</i>	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>ExpB</i>	<i>p</i>
Intercept	-1.911	.447	0.148	<.001	1.452	1.318	4.273	.271
Afgewezen T1	2.616	.287	13.686	<.001	2.496	.301	12.138	<.001
Controlegroep	.120	.287	1.012	.966	-.033	.306	.968	.915
Extra					1.095	.396	2.990	.006
Meisje					-.733	.301	.480	.015
Leeftijd					-.038	.018	.963	.035
PSG								
RG								

Noot. Extra = de kleuter heeft een extra ondersteuningsbehoefte. PSG= pro-sociaal gedrag, RG= responsief gedrag.

Interactie-effect

Tabel 9 laat zien het interactie-effect leeftijd*afwijzingT1 een significant effect geeft. Dit is de extra kans op afwijzing gegeven dat een kleuter al afgewezen en een meisje is ($e^{-1.106} = 1.106$). De andere interactie-effecten gaven geen significant effect.

Tabel 9*Logistische Regressie Modellen, Interactie Effecten*

	Model 0				Model 1			
	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>ExpB</i>	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>ExpB</i>	<i>p</i>
Intercept	1.452	1.318	4.273	.271	4.622	1.729	101.714	.008
Afgewezen T1	2.496	.301	12.138	<.001	-3.686	2.178	.025	.091
Controlegroep	-.033	.306	.968	.915	-.026	.307	.974	.931
Extra	1.095	.396	2.990	.006	1.114	.417	3.047	.008
Meisje	-.733	.301	.480	.015	-.780	.305	.459	.011
Leeftijd	-.038	.018	.963	.035	-.088	.026	.915	.005
IAEleeftijd					.101	.036	1.106	.005

Noot. Extra = de kleuter heeft een extra ondersteuningsbehoefte, IAEleeftijd = interactie effect leeftijd

Acceptatie op T1, afwijzing op T2

Tabel 10 laat de twee modellen zien die zijn gemaakt om te kijken naar wanneer een kleuter wordt geaccepteerd op T1 en wordt afgewezen op T2. Het kenmerk leeftijd is een significante voorspeller. Uit het model blijkt dat wanneer de kleuter jonger is de kans groter is dat een kleuter eerst wordt geaccepteerd en vervolgens wordt afgewezen ($e^{-.045} = 1.046$). De andere kenmerken waren niet significant en gaven geen betere voorspelling.

Tabel 10*Logistische Regressie Modellen, Acceptatie op T1, Afwijzing op T2*

	Model 0				Model 1			
	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>ExpB</i>	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>ExpB</i>	<i>p</i>
Intercept	.969	.350	2.636	.006	-2.057	1.017	.128	.043
Controlegroep	-.209	.234	.811	.371	-.073	.241	.929	.762
Extra								
Meisje								
Leeftijd					.045	.014	1.046	.002
PSG								
RG								

Noot. Extra = de kleuter heeft een extra ondersteuningsbehoefte. PSG= pro-sociaal gedrag, RG= responsief gedrag.

Uitbijters en assumpties

Er zijn 11 extreme uitbijters op de PKBS-vragenlijst uit de data gehaald. Vervolgens zijn de modellen 0 en 1 voor tabel 8, 9 en 10 opnieuw berekend. Voor alle tabellen zijn er geen verschillen gevonden.

Er is voldaan aan de assumpties om logistische regressie te mogen uitvoeren. De verklarende variantie van alle voorspelers is kleiner dan 2. Om aan de assumptie te voldoen moet de VIF kleiner zijn dan 10. Er is dus geen sprake van multicollineariteit. Ook is voldaan aan de assumptie van lineariteit. Voor de continue voorspeller leeftijd is een scatterplot gemaakt met een voorspeller van het model. Dit is een redelijk rechte lijn, waardoor er aan de assumptie is voldaan.

Discussie

Het doel van het onderzoek is om te onderzoeken welke kenmerken van kleuters samenhangen met afwijzing en te kijken naar de patronen van afwijzing. Er kan geconcludeerd worden dat jongere kleuters, jongens en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte vaker worden afgewezen. Pro-sociaal gedrag en responsief gedrag lijken hierbij geen rol te spelen. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat afwijzing vrij stabiel is. Het grootste deel van de kleuters die al worden afgewezen blijven in de afgewezen groep. Naast al afgewezen zijn spelen nog drie kenmerken een rol die de kans vergroten dat een kleuter wordt afgewezen, gegeven dat de kleuter al in de afgewezen groep zit. Namelijk wanneer een kleuter een extra ondersteuningsbehoefte heeft, wanneer de kleuter jonger is en wanneer de kleuter een jongen is. Verder is bij jongere kleuters de kans groter dat de kleuter afgewezen blijft. Ten slotte kan geconcludeerd worden dat wanneer een kleuter geaccepteerd wordt het niet waarschijnlijk is dat de kleuter nog wordt afgewezen. Wanneer dit wel gebeurt zijn het jongere kleuters die eerst geaccepteerd worden en vervolgens worden afgewezen.

De resultaten wat betreft de kenmerken van kleuters die samenhangen met afwijzing zijn deels in overeenstemming met de literatuur. Voor een aantal kenmerken worden vergelijkbare resultaten gevonden, maar voor een deel ook niet. In het huidige onderzoek worden in overeenstemming met de literatuur jongens, kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte en jongere kleuters vaker afgewezen (Krull et al., 2014; Rubin et al., 2008; Walker et al., 2001). Een van belangrijkste kenmerken voor afwijzing in dit onderzoek zijn kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte, dit is in overeenstemming met de literatuur (Gamboa et al., 2021). Dit is een belangrijke bevinding, aangezien de helft van de kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte wordt afgewezen. Jongere kleuters worden ook vaker afgewezen. Dit verschil is in de praktijk misschien niet zo relevant. Omdat dit verschil dan een aantal maanden kan zijn.

Waar in de literatuur wel een effect is gevonden voor pro-sociaal gedrag en responsief gedrag, geldt dit niet voor het huidige onderzoek (Bukowski et al., 2018; Van der Wilt, 2019). Dat dit niet in overeenstemming is met de literatuur zou mogelijk verklaard kunnen worden doordat pro-sociaal gedrag en responsief gedrag zijn gemeten door middel van de PKBS-vragenlijst. Deze vragenlijst is gebruikt omdat er gewerkt is met al reeds verzamelde data. In de literatuur worden deze kenmerken met andere vragenlijsten gemeten. Waardoor het kan zijn dat bij het meten van pro-sociaal gedrag en responsief gedrag, de scores verschillen met wanneer er een andere vragenlijst was gebruikt (Goodman, 2001). Dat er geen effect is

gevonden zou ook verklaard kunnen worden doordat de vragenlijst over sociale vaardigheden is ingevuld door ouders. Hoe kleuters zich gedragen op school kan anders zijn dan thuis. Ook kunnen ouders niet precies weten hoe hun kind zich op school gedraagt. Daarnaast is voor kleuters die worden afgewezen de PBKS-vragenlijst significant minder vaak ingevuld. Wanneer de kenmerken pro-sociaal gedrag en responsief gedrag zijn meegenomen in de analyse wordt daardoor de groep met afgewezen kleuters kleiner. Dit kan als effect hebben dat er minder snel een verband wordt gevonden tussen de afgewezen kleuters en de hoogte van de score op pro-sociaal gedrag en responsief gedrag.

De resultaten met betrekking tot de patronen van afwijzing zijn grotendeels in overeenstemming met de literatuur. Zowel in het huidige onderzoek als in de literatuur wordt gevonden dat voor een groot deel van de kleuters afwijzing stabiel blijkt te zijn (Cillessen et al., 2000; Walker, 2009). De meeste kleuters blijven zoals verwacht in de afgewezen groep als ze daar eenmaal in zitten. Ook is in overeenstemming met de literatuur dat de kenmerken extra ondersteuningsbehoefte en jongere kleuters de kans vergroten dat de kleuter wordt afgewezen, wanneer de kleuter eerder ook al wordt afgewezen. Waar in de literatuur voor de kenmerken pro-sociaal gedrag, responsief gedrag en geslacht wel een effect is gevonden, geldt dit niet voor het huidige onderzoek. Zowel in het huidige onderzoek als in de literatuur zijn de afgewezen groep en populaire groep het stabielst (Walker, 2009). De gemiddelde groep is het minst stabiel. Een mogelijke verklaring hiervoor is de manier waarop kleuters de vraag beantwoorden of ze wel of niet graag met iemand spelen. Dit erg afhankelijk is van hoe de kleuter zich op dat moment voelt en wat voor interactie de kleuter net daarvoor heeft gehad met de klasgenoot. Heeft de kleuter bijvoorbeeld net ruzie gemaakt of hebben ze juist samen gespeeld (Shin et al., 2014). Dit kan bij kleuters erg snel wisselen, hierdoor zou de lage stabiliteit van de gemiddelde groep verklaard kunnen worden. Een andere verklaring zou kunnen zijn door de toewijzingscriteria van de sociometrische groepen. De gemiddelde groep ligt qua toewijzingscriteria in het midden, waardoor je makkelijker in of uit de groep kan vallen. In tegenstelling tot de extreme scores die je moet hebben voor de afgewezen of populaire groep.

In het huidige onderzoek komt de verdeling van kleuters per sociometrische groep niet overeen met de percentages die in de literatuur zijn gevonden. In het huidige onderzoek zijn de groepen afgewezen (29.6%) en populair (34.3%) aanzienlijk groter dan in eerder onderzoek van Newcomb et al. (1993) is gevonden. Daar waren de groepen respectievelijk gemiddeld 12.0% en 9.0%. In het huidige onderzoek zijn de groepen genegeerd (3.3%) en controversieel (0.9%) veel kleiner dan de percentages die in eerder onderzoek zijn gevonden,

namelijk: gemiddeld 12% en 5%. In het huidige onderzoek is de grootte van de gemiddelde groep 32.0%, uit de literatuur ligt het percentage tussen de 60.0% en 65.0% (Newcomb et al., 1993). Deze verschillen zouden verklaard kunnen worden doordat het onderzoek van Newcomb et al. (1993) niet is uitgevoerd bij kleuters. Kleuters kunnen anders antwoorden dan oudere kinderen wanneer je vraagt of ze wel of niet graag met iemand spelen. Kleuters antwoorden over het algemeen vaker bij klasgenoten dat ze het leuk vinden om met iemand te spelen, daardoor kan de populaire groep groter zijn. Tevens zou het verschil in verdeling van de percentages verklaard kunnen worden doordat er in het huidige onderzoek is gekozen voor peerratings. Veel andere onderzoeken werken namelijk met peernominaties (Rubin et al., 2009). Door het gebruik van peerratings worden alle klasgenoten genoemd, terwijl bij nominaties kleuters de namen gebruiken van klasgenoten die ze zich herinneren. Hierdoor worden er sneller kleuters uit de klas vergeten en is er over niet alle kleuters in de klas informatie. Hierdoor kan er over kleuters die bij nominaties niet genoemd worden wel informatie komen door peerratings. Dit kan als gevolg hebben dat de afgewezen groep in het huidige onderzoek groter is uitgevallen en de genegeerde en controversiële groep kleiner. Ook uit de absolute mate van afwijzing blijkt dat de kleuters in de afgewezen groep gemiddeld genomen meer afgewezen worden.

Sterke kanten en beperkingen

In het onderzoek is gekozen om te werken met peerratings. Dit is een sterk punt van het onderzoek aangezien peerratings als geschikt en betrouwbaar worden gezien om te beoordelen tot welke sociometrische groep een kleuter hoort (Asher et al., 1979; Bukowski, 1996). Voordelen van peerratings ten opzichte van peernominaties zijn dat alle kinderen uit de klas worden beoordeeld en betrokken kunnen worden in het onderzoek. Kleuters kunnen namelijk bij nominaties nog niet al hun klasgenoten onthouden en opnoemen (Shin, 2014). Daarnaast meten peerratings beter met wie kleuters graag spelen in plaats van het begrip vriendschap. Dit is belangrijk omdat kleuters nog niet goed begrijpen wat het begrip vriendschap inhoudt (Shin, 2014). Uit onderzoek van Hymel (1983) blijkt dat het gebruiken van peerratings de grootste reproduceerbaarheid en validiteit geeft. Een beperking van het gebruik van peerratings is dat er over alle kleuters data wordt verzameld waardoor er mogelijk een afwijkende indeling van de sociometrische groepen kan ontstaan.

In het onderzoek is gewerkt met de PKBS-vragenlijst. Dit is een sterk punt van het onderzoek gezien deze vragenlijst als betrouwbaar en valide wordt beschouwd om sociale vaardigheden bij kleuters te meten (Merrell, 2002). In het huidige onderzoek is een nadeel van deze vragenlijst dat er sprake was van selectieve uitval. Voor kleuters die worden afgewezen

is significant minder vaak de PKBS-vragenlijst ingevuld. Waardoor bij de kenmerken pro-sociaal gedrag en responsief gedrag de afgewezen groep veel kleiner werd. Verder wordt er bij elke toets getest of er voldaan is aan de assumpties. Bij elke toets was dit het geval, behalve bij de chi-kwadraattoets uitgevoerd bij het kenmerk: extra ondersteuningsbehoefte. Daarom is ervoor gekozen om bij deze toets de sociometrische groepen samen te voegen, hierdoor zijn de assumpties niet langer geschonden.

Een beperking van het onderzoek is dat er een selecte steekproef is gebruikt. Klassen werden namelijk geïnccludeerd wanneer één kleuter in een reguliere kleuterklas een auditieve, lichamelijke of verstandelijke beperking had. Hierdoor is een select deel van de populatie kleuters geïnccludeerd in het onderzoek. Deze selectiecriteria kan ervoor zorgen dat er mogelijk kinderen met een andere type ondersteuningsbehoefte in de steekproef zitten dan is gevonden in eerder onderzoek of in vergelijking met de Nederlandse onderwijspopulatie. Er zitten namelijk grote verschillen in het percentage leerlingen en type extra ondersteuningsbehoefte tussen de verschillende onderwijssoorten (Ministerie van het Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2020). Het gevolg hiervan zou kunnen zijn dat door het ander type ondersteuningsbehoefte, er meer kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte afgewezen worden. Hierdoor wordt er misschien meer bewijs gevonden voor het kenmerk extra ondersteuningsbehoefte in het huidige onderzoek met betrekking tot afwijzing dan in de praktijk werkelijk zo is.

Tot slot is een beperking van het onderzoek dat er een interventie heeft plaatsgevonden voorgaand aan de twee metingen die zijn gebruikt. Deze interventie is ingezet om de acceptatie van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte te bevorderen. Dit zou als gevolg kunnen hebben dat door de nawerking van de interventie meer leerlingen geaccepteerd worden. Hierdoor zou er een vertekend beeld kunnen ontstaan van het aantal leerlingen dat in de afgewezen groep zit. In het onderzoek is hiermee rekening gehouden door de interventie mee te nemen als verklarende factor in de regressieanalyse, om zo het effect van de interventie te beperken en te monitoren. Hieruit blijkt dat de interventie vrijwel geen effect heeft gehad op of een kleuter wordt afgewezen.

Betekenis voor de praktijk en suggesties vervolgonderzoek

Het is van belang dat de leraar alert is op de jongere kleuters, jongens en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte, die meer kans lopen op afwijzing. Zodat leraren extra waakzaam kunnen zijn dat deze kleuters niet in de afgewezen groep terecht komen en de leraar vroegtijdig kan interveniëren. Leraren kunnen hierin geschoold worden, door ze te leren dat jongere kleuters, jongens en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte meer risico

lopen op afwijzing. Daarnaast door de leraren bewust te maken dat als een kleuter wordt afgewezen de kleuter hier moeilijk weer uitkomt en het in de kleuterperiode al van belang is om hier alert op te zijn. In de kleuterklas komen er het hele jaar door nieuwe, jongere kleuters bij. Het is hierbij van belang dat er wordt gewerkt aan sociale cohesie en samenwerken tussen de kleuters (Hattie, 2008). Zodat jongere kleuters minder risico lopen op afwijzing. Voor de kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte blijkt uit dit onderzoek dat het risico het groot is dat ze afgewezen worden. Hiervoor kan de leraar uitleg geven aan de leerlingen over de extra ondersteuningsbehoefte zodat kleuters meer begrip voor en kennis over de extra ondersteuningsbehoefte van de andere kleuters krijgen.

Een aanbeveling voor vervolgonderzoek zou zijn dat het kenmerk agressie wordt meegenomen als een voorspeller voor afwijzing. Dit kenmerk wordt namelijk in de literatuur genoemd als een van de belangrijkste kenmerken voor afwijzing. In het huidige onderzoek is gebruikgemaakt van reeds verzamelde data, hierdoor is dit kenmerk niet onderzocht. In de Nederlandse context, bij kleuters bestaat er nog geen onderzoek naar het kenmerk agressie (Rubin et al., 2008; Walker et al., 2001). Aangezien het een van de meest belangrijke en genoemde kenmerken is, is dit wel van belang.

Een andere aanbeveling voor vervolgonderzoek is dat er bij sociometrische onderzoek naar kleuters gewerkt kan worden met een eenvoudigere methode dan de methode van Coie et al. (1982). Dit zou kunnen wanneer de sociometrische groepsindeling van dit onderzoek representatief is voor kleuters. Dat de sociometrische groepsindeling representatief is kan bevestigd worden door de absolute mate van acceptatie. Ook hieruit blijkt dat gemiddeld genomen de kleuters die relatief vaker in de afgewezen groep vallen ook gemiddeld genomen vaker afgewezen worden. In het huidige onderzoek zitten vrijwel geen kleuters in de sociometrische groepen genegeerd en controversieel. Daarom zou een sociometrische onderzoek volstaan met de groepen: afgewezen, populair en gemiddeld. Dit zou een eenvoudigere methode van onderzoek zijn, waarbij bijna geen informatie verloren gaat.

Conclusie

Tot slot is in dit onderzoek gekeken naar welke kenmerken van kleuters samenhangen met afwijzing en naar de patronen van afwijzing. Dit onderzoek is uitgevoerd omdat er beperkingen zijn in de literatuur over afwijzing bij kleuters in Nederland en omdat afwijzing bij kleuters kan zorgen voor ernstige negatieve ontwikkelingsuitkomsten. Hiervoor is het van belang dat er meer onderzoek naar gedaan wordt. Geconcludeerd kan worden dat jongere kleuters, jongens en kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte vaker worden afgewezen. Verder is afwijzing vrij stabiel, wanneer kleuters eenmaal in de afgewezen groep zitten komen

ze hier lastig uit. De kenmerken die de kans vergroten dat kleuters in de afgewezen groep blijven wanneer ze hier al in zitten zijn: kleuters met een extra ondersteuningsbehoefte, jongere kleuters en jongens. Ten slotte kan geconcludeerd worden uit het onderzoek dat als een kleuter geaccepteerd wordt, het niet waarschijnlijk is dat de kleuter nog wordt afgewezen. De kleuters waarbij dit wel gebeurd zijn de jongere kleuters. Het is van belang dat leraren weten dat jongere kleuters, jongens en leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte een grotere kans lopen op afwijzing. Zodat leraren extra waakzaam kunnen zijn op deze kleuters en vroegtijdig kunnen interveniëren. Hierdoor komen hopelijk minder kleuters in de afgewezen groep. Want als kleuters eenmaal worden afgewezen komen ze lastig uit deze groep, wat grote negatieve gevolgen kan hebben voor de ontwikkeling.

Literatuurlijst

- Agresti, A. (2018). *Statistical methods for the Social Sciences*.
- Asher, S. R., Singleton, L. C., Tinsley, B. R., & Hymel, S. (1979). A reliable sociometric measure for preschool children. *Developmental Psychology, 15*(4), 443–444.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.15.4.443>
- Bukowski, W. M. (1996). The company they keep: friendship in childhood and adolescence. *Choice Reviews Online, 34*(02), 34–1227. <https://doi.org/10.5860/choice.34-1227>
- Bukowski, W. M., Laursen, B., & Rubin, K. H. (2018). *Handbook of peer interactions, relationships, and groups*, 2nd ed. *New York : The Guilford Press*.
<https://psycnet.apa.org/record/2018-00748-000>
- Cheek, S. M., Reiter-Lavery, T., & Goldston, D. B. (2020). Social rejection, Popularity, peer victimization, and self-injurious Thoughts and Behaviors among Adolescents: A Systematic review and Meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 82*, 101936.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101936>
- Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and Types of Social Status: A Cross-age Perspective. *Developmental Psychology, 18*(4), 557–570.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.18.4.557>
- Dokman, I., Van Beusekom, R., Oldeboom, B., Pepping-Poot, A., & Wissink, J. (2018). Ik in de Wij. *L&Ving Factory*.
- Farmer, T. W., Hamm, J. V., Dawes, M., Barko-Alva, K., & Cross, J. R. (2019). Promoting Inclusive Communities in Diverse Classrooms: Teacher Attunement and Social Dynamics Management. *Educational Psychologist :/Educational Psychologist, 54*(4), 286–305. <https://doi.org/10.1080/00461520.2019.1635020>

- Ford, M. (2017). A nuanced view of the benefits of mindfulness: Self-Esteem as a moderator of the effects of mindfulness on responses to social rejection. *Journal Of Social And Clinical Psychology, 36*(9), 739–767. <https://doi.org/10.1521/jscp.2017.36.9.739>
- Fritz, J., Stretton, J., Askelund, A. D., Schweizer, S., Walsh, N. D., Elzinga, B. M., Goodyer, I., Wilkinson, P., & Van Harmelen, A. (2019). Mood and neural responses to social rejection do not seem to be altered in resilient adolescents with a history of adversity. *Development And Psychopathology, 32*(2), 411–423. <https://doi.org/10.1017/s0954579419000178>
- Gamboa, P., Freire, S., Anica, A., Mogarro, M. J., Moreira, M. F., & Da Silva, F. V. (2021). Correlates of rejection by the peer group: a study comparing students with and without SEN. *International Journal Of Inclusive Education, 28*(4), 381–401. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1941314>
- Goodman, R. (2001). Psychometric Properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal Of The American Academy Of Child And Adolescent Psychiatry, 40*(11), 1337–1345. <https://doi.org/10.1097/00004583-200111000-00015>
- Greenman, P. S., Schneider, B. H., & Tomada, G. (2009). Stability and change in patterns of peer rejection. *School Psychology International, 30*(2), 163–183. <https://doi.org/10.1177/0143034309104151>
- Hattie, J. (2008). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. https://minerva-access.unimelb.edu.au/bitstream/11343/31622/1/281182_161493.pdf
- Hwang, P., & Nilsson, B. (2011). Utvecklingspsykologi. *Stockholm: Natur Och Kultur*.
- Hymel, S. (1983). Preschool children's peer relations: Issues in sociometric assessment. *MerrillPalmer Quarterly, 29*(3), 237–260.

- Jiang, X. L., & Cillessen, A. H. N. (2005). Stability of Continuous Measures of Sociometric Status: A Meta-analysis☆. *Developmental Review, 25*(1), 1–25.
<https://doi.org/10.1016/j.dr.2004.08.008>
- Krull, J., Wilbert, J., & Hennemann, T. (2014). The social and emotional situation of first graders with classroom behavior problems and classroom learning difficulties in inclusive classes. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal, 12*(2), 169–190.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1047460.pdf>
- Kulawiak, P. R., & Wilbert, J. (2019). Introduction of a new method for representing the sociometric status within the peer group: the example of sociometrically neglected children. *International Journal Of Research & Method in Education, 43*(2), 127–145.
<https://doi.org/10.1080/1743727x.2019.1621830>
- Mercer, S. H., & DeRosier, M. E. (2008). Teacher preference, peer rejection, and student Aggression: A Prospective study of transactional influence and independent contributions to emotional adjustment and grades. *Journal Of School Psychology, 46*(6), 661–685. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2008.06.006>
- Merrell, K. W. (1994). *Preschool and kindergarten behavior scales: test manual*.
<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED378210.pdf>
- Newcomb, A. F., Bukowski, W. M., & Pattee, L. (1993). Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin, 113*(1), 99–128. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.1.99>
- Rademaker, F. C. (2023). Step by step: Promoting the social participation of kindergarten students with disabilities. *University Of Groningen*.
- Rubin, H., Bukowski, M., & Laursen, B. (2009). Handbook of Peer Interactions, Relationships, and Groups. *The Guilford Press*.

- Rubin, K. H., Coplan, R. J., Chen, X., Bowker, J. C., McDonald, K. L., & Heverly-Fitt, S. (2015). Peer relationships. *Developmental Science: An Advanced Textbook, 7Th ed*, 587–644.
- Rubin, K. H., Fredstrom, B. K., & Bowker, J. C. (2008). Future directions in . . . friendship in childhood and early adolescence. *Social Development, 17*(4), 1085–1096. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00445.x>
- Shin, N., Kim, M., Goetz, S., & Vaughn, B. E. (2014). Dyadic Analyses of Preschool-aged Children’s Friendships: Convergence and Differences between Friendship Classifications from Peer Sociometric Data and Teacher’s Reports. *Social Development, 23*(1), 178–195. <https://doi.org/10.1111/sode.12043>
- Shonkoff, J. P. (2003). From Neurons to Neighborhoods: old and new challenges for Developmental and Behavioral Pediatrics. *Journal Of Developmental And Behavioral Pediatrics, 24*(1), 70–76. <https://doi.org/10.1097/00004703-200302000-00014>
- Technische rapport leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. (2020). *Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*.
- Van Der Wilt, F., Van Der Veen, C., Van Kruistum, C., & Van Oers, B. (2019). Why do children become rejected by their peers? A review of studies into the relationship between oral communicative competence and sociometric status in childhood. *Educational Psychology Review, 31*(3), 699–724. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09479-z>
- Walker, S. (2005). Gender differences in the relationship between young children’s Peer-Related social competence and individual differences in theory of mind. *Journal Of Genetic Psychology, 166*(3), 297–312. <https://doi.org/10.3200/gntp.166.3.297-312>

Walker, S. (2009). Sociometric stability and the behavioral correlates of peer acceptance in early childhood. *The Journal Of Genetic Psychology, 170*(4), 339–358.

<https://doi.org/10.1080/00221320903218364>

Walker, S., Berthelsen, D., & Irving, K. (2001). Temperament and Peer Acceptance in Early Childhood: Sex and SocialStatus Differences. *Child Study Journal, 31*(3), 177.